

DİN VE SOSYAL DEĞİŞME*

Ош Мамлекеттик Университети
ТЕОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕТИНИН
ИЛИМИЙ ЖУРНАЛЫ
9-10- саны, 2006
122-129- бб.

Micheal C. Howard
Çev.: İlhan Topuz** & Adem Efe***

Avustralya'da Aborijinal (yerli) dinî inanç, değişimin gereksiz olduğu mükemmel bir dünya sunuyor. Bu tür iddiaları, kendilerine geçerlilik kazandırmada kullanan birçok dinî inançta bulmak mümkündür. Bununla beraber, dinî inancın süreklilik ideali, ibadetlerde hiçbir şeyin değişmediği anlamına gelmez. Aslında, yerli dinî inancın ibadet şekilleri etrafındaki dünya ile ilişkisi ve yerli dinî inancın yaşatıldığı toplum, yüzyıllardan beri sürekli olarak değişmektedir. Yerli dinî inançlardaki değişmeyen evren iddiası, dünyevi olmayan, kutsal bir dinî emre işaret eden ideolojik bir ifadedir. İçinde yaşadıkları toplumun bir parçası olarak, herhangi bir kimsenin dinî inanç ve ibadetleri tamamıyla değişmez değildir. Dinî inanç ve ibadetler, içinde yaşadıkları toplumun sosyal gelişmesi ölçüsünde ve sosyal değişmesine paralel olarak değişme gösterirler.

Şimdiye kadar Avustralyalı yerli ilkel toplumlarda (sadece yiyecek peşinde koşan ve diğer toplumlardan ayrı yaşayan) olduğu gibi, dinî inanç ve ibadetlerdeki değişme çok sınırlıdır. Yeni inançlar veya ibadetler ortaya çıksa ve Avustralya'nın diğer bölgelerine yayılsa bile temel dinî hükümlerde pek bir değişme olmaz. Benzer süreçler, değişik Hıristiyan mezheplerinde sıklıkla görülen azınlık gruplaşmalarında olduğu gibi, diğer birçok toplumda da yaşanır. Halbuki, daha önce ifade edildiği gibi, bir toplumsal değişimde daha radikal değişiklikler gerçekleşir.

i.Sosyal İlişki veya Fetih (İşgal) Yoluyla Değişme

Dinî inanç ve ibadetlerdeki değişmeler, toplumun sosyal yapısındaki değişmelerle ilgili olabilir. Bununla beraber, birkaç yüzyıl öncesine kadar değişmenin ilk sebebi, farklı toplumların ilişkileri ve özellikle yayılmacı devletlerle ilgili tek tanrılı dinlerin ve küçük toplumların ilişkileridir. Avrupalıların dünyaya yayılmaları sadece siyasi ve ekonomik bir zafer değildir. Bu yayılışın amaçlarından birisi, insanların düşüncelerini çoğunlukla

* Bu çeviri yazarın, *Contemporary Cultural Anthropolgy*, Third Edition, Herper Collins Publishers 1988, adlı kitabının 379-384 sayfaları arasından yapılmıştır. Kaynakça, okuyucunun istifade etmesi için kitabın sonundaki kısımdan seçilerek buraya ilave edilmiştir (çn.).

** Dr., Isparta Bilim Sanat Merkezi.

*** Dr., SDÜ. İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı.

din yoluyla fethetmektir. Tanrılar arasındaki savaş son savaşta, ilişkilerin yapısına göre çok değişik tezahürler ortaya çıkmıştır. Son değişiklikler neticesinde yerli halk yeni kolonilere ve devletlere ayrılmıştır.

Çoğu zaman bir fetih (işgal), bir insanın mevcut dininin bir kısmını veya tamamını yok eder. Bu yok oluş, kişinin inançlarını değiştirmesine ve özellikle fatihlerin (sömürgecilerin) başarısı güçlü tanrıları ile özdeşleştirildiğinde kişinin, sömürgecilerin inanç ve ibadetlerini kabul etmesine yol açar. Bu süreçten geçen din, ne fatihlerin (sömürgecilerin) dini ne de yerlilerin dinidir. Bu din, her iki dinin unsurlarını kullanan, iki dinin birleşmesiyle ortaya çıkan veya bazı yerli inançların bilinçli olarak değiştirilmesiyle oluşan yeni bir dindir (Barnett 1953: 49, 54). Böyle bir süreçten geçerek oluşan yeni dine örnek olarak, Orta Amerika'da İspanyol işgali ile yerli halkın dinî inanç ve ibadetlerinde meydana gelen değişimler gösterilebilir (Madsen 1967).

Meksika'daki İspanyol işgali, halkın önemli tanrılara tapınmalarını sona erdirdi, din adamlığı anlayışını, tanrılara olan inancı ve dinî öğretilerin gerçekliğini yok etti. Böylece, Azteklerin dinî ve kültürel değerleri değişti. Bu durum Azteklerin Hıristiyanlığı kabul etmelerini sağlamadı ancak Aztekleri Katolikliğe yaklaştırdı. Azteklerin ve Katoliklerin dinî inançları arasında hâlâ büyük farklılıklar vardır. Bununla beraber, özellikle papazlar yerli çocuklara zorunlu eğitim vermeye başlayınca bazı şeyler yavaş yavaş değişmeye başladı. Papaz okullarında yerli çocukların itaatsizlikleri hemen cezalandırıldı; Katolik inancına olan en küçük eğilimleri de anında ödüllendirildi. Eski inançlarını koruyan yaşlı yerliler gizlice inançlarına Hıristiyanların sembollerini katmaya başladılar, Hıristiyanlık ile kendi inançları arasında benzerlikler buldular. Katolik vaftizi, Aztek inancında, kutsal su ile yeni doğan bebeklerin kalbindeki kirliliği çıkarma geleneğinin bir benzerini buldu. Katolikler, iki farklı inanç arasındaki benzerlikler bularak bu benzerlikten hareketle Azteklerin geleneksel dans ve şarkılarını Katolik öğretilerine uygun hale getirdiler. Katolik inancının yaygın olarak kabul edilmesine neden olan önemli gelişme, Aztek tanrıçalarından birine adanan türbenin yanında yerli Guadalupe bakiresinin olduğunun belirtilmesi olmuştur. Esmer tenli bakire, İspanyol Katolizminden farklı olarak yerli Katolizminin sembolü oldu. Bu gelişmelere bağlı olarak yerliler kendi Katolizmlerini geliştirmeye başladılar. Kutsal efendiler putların yerini aldı, Katolik ayinler İspanyollarinkilerden farklı olarak yapılmaya başlandı, Katolik ayin ve törenler köyün politik ve ekonomik hayatına girdi.

Geleneksel yerli dinler, devamlı olarak işgaller neticesinde yok olmazlar veya yeniden yapılanma sıkıntısı çekmezler. Ağır değişmelere rağmen insanlar bazen dinlerini koruyabilirler. Aslında insanların dinlerine sınımsız sarılmaları, dinlerinin devamını sağlayabilir. Avustralya'nın bazı bölgelerindeki yerli halkın dini, Avrupalı sömürgeciler tarafından tamamıyla yok edildi ve en sonunda yerli toplumun Avustralya toplumu ile olan ilişkisi de sona erdirildi. Ancak Avustralya'daki gibi bir yok oluş kısa sürede gerçekleşmemektedir. Güneybatıda yerliler, beyazlarla çok önceden sosyal ilişkiler kurmalarına rağmen, buradaki yerliler inançlarına sınımsız sarılarak

onları 20. yüzyıla kadar yaşatmışlar; 1920'lerin sonlarına kadar birtakım dinî törenlerini gerçekleştirmişlerdir. Fakat II. Dünya savaşı ile birlikte bu inançlar kaybolup gitmiştir. Kaybolan bu yerli inancın yerine sadece inançsızlık veya Hıristiyanlık kalmıştır.

Özellikle çöl ortamı gibi ücra yerlerde, yerli halk misyonerlik çalışmalarına ve diğerlerine karşı dinlerini muhafaza etmede daha başarılıdır. Jigalong'ta yeni sosyal yapılanma, geleneksel ekonomilerinin ve göçebe hayatlarının yok edilmesine rağmen, yerliler kendi kültürlerinin bazı önemli unsurlarını, özellikle kendi dinlerini ve akrabalık ilişkilerini koruyabilmişlerdir (Tonkinson 1974). Aslında, yerlilerin beyazlar tarafından bir araya toplanması ve kendilerine boş zaman bırakılması, yerlilerin dinî faaliyetlerini arttırmıştır. Jigalong'taki yerlilerin dinlerini muhafaza etmelerindeki diğer önemli bir etken ise, o bölgedeki papazların, yerlileri Hıristiyanlaştırmada başarılı olamamalarıdır. Kilise misyonerleri, Jigalong'taki yerli halkı, günaha batmış şeytanın zeki olmayan çocukları olarak; yerli kültür ve dini de şeytanın işi olarak değerlendirmişlerdir. Böyle bir değerlendirme ise iki dinin birleşmesini engellemiştir. İki dinin birleşmesini engelleyen bir diğer unsur da papazların hayat tarzıdır. Kilise misyonerlerinin sürdürdüğü hayat tarzında sigara içmek, alkol kullanmak, küfretmek ve cinsel ilişkide bulunmak yasaktır.

Jigalong'taki misyonerler, yerli halkın yaşlılarıyla yapay ilişkiler kurmuşlardır. Çünkü onlara göre yerli insanlar kaybedilmiş ruhlardır. Misyonerlerin çok az yerli kelime bilmeleri ve yerlilerin de çok az İngilizce konuşmaları, yerlilerin konuştuğu (İngilizce'yi) dili misyonerlerin anlamamaları, iki kültür arasındaki mesafeyi arttırmıştır. Misyonerler yerli halkın yaşlılarıyla konuşurken araya belirli mesafe koymuşlar, onlarla birkaç metre uzaklıktan konuşmuşlardır. Bu yüzden yerli halkın yaşlıları kendi dillerinde konuşmaya devam etmişler, böylece hem dillerini hem de dinlerini korumuşlar; sömürgeciler de kendi din ve dillerine sahip çıktıklarından aralarında çok az ortak yönler olduğunu anlamışlardır.

Wiluna yakınlarındaki durumda olduğu gibi (Sackett 1978) Jigalong'taki misyonerler, küçük yaşta eğitmek için topladıkları yerli halkın çocuklarına kendi kültürlerini öğretmekten umutlarını kesmişlerdir. Aslında misyonerlerin eğitmek amacıyla topladığı çocuklar beş veya altı yaş civarında, dolayısıyla kendi dillerini konuşur durumdaydılar. Çocuklar öncelikle yerli sosyal hayatı öğrenmişlerdi. Bu çocuklar ilişkilerdeki katı kurallara uymaya, günlük birçok iş yapmaya zorlanmışlar ve hata ettiklerinde de fiziksel olarak cezalandırılmışlardır. Bütün bunlar çocukların misyonerlerden uzaklaşmalarına neden olmuştur. 1969'da misyonerler Jigalong'tan ayrılmışlardır. Bu tarihten itibaren yerli halkın dinini ortadan kaldırmaya yönelik tehditler de ortadan kalkmıştır.

İlkel insanlar arasındaki Hıristiyan misyonerlerin çalışmaları, antropologlar arasındaki tartışmaların temel konusunu teşkil etmektedir. Bazı misyonerler ilkel insanların haklarını savunurken, onlar için faydalı sosyo-ekonomik riskleri göze alırlarken, misyonerlerin bu çabaları yerli

insanlar için bir anlam ifade etmemektedir. Antropologlar arasındaki tartışmalar Amerikan-based Summer İnstitutue of Linguistic (SIL)/Wycliffe Bible Translators (WBT)'cilere göre fazla ifade edilmemiştir. SIL/WBT'cilerin dünya çapındaki çalışmaları dil ile ilgilidir. Onlar birçok dili yazılı hale getirmişlerdir. Eleştirmenler, özellikle Latin Amerikalı antropologlar, bu çalışmalara karşı çıkmışlardır. Çünkü bu çalışmalar ilkel insanların kültürünü yok etmekte ve muhafazakâr Amerikan kültürel değerlerinin gelişmesini etkilemektedir (bkz. Stoll 1982, Hvalkof ve Aaby 1981). Ayrıca bu çalışmalar CIA ile Amerika'nın Filipinler, Vietnam ve diğer yerlerdeki ayaklanmaları bastırmak için gerçekleştirdiği harekâtlara (bkz. Perez ve Robinson 1983) birer gerekçe olmuştur. Yakın zamanlarda dikkatler Orta Amerika'daki muhafazakâr Protestan misyonerlerinin çalışmalarına ve bunların sonuçlarına çevrilmiştir. (bkz. Dominguez ve Huntington 1984). Bu alan kolay cevabı olmayan zor bir çalışma sahasıdır. Bu alanda cevaplanması gereken daha çok soru vardır. Bir araştırma sahası olarak antropoloji daha çok ilkel insanlarla doğrudan ilgilenmektedir. Ancak çok az sayıda antropolog bu sahada araştırma yapma cesaretini kendinde bulabilmektedir.

ii. Millenaryan (Bin Yıla Özgü) Akımlar

Eski sosyal düzenin zayıflatılması veya yok edilmesi, sosyal kargaşa dönemleri veya bir gücün boyun eğdirilmesi ya da yok edilmesi, genellikle millenaryan olarak sınıflandırılan dinî akımlara yol açar. Millenaryan akımlar yeni bir dünyanın gelişinde, bir parça doğaüstü kuvvet gören bir inancı benimserler. Bu akımlar, umutsuz durumları milenyum (kıyametten önceki bin yıllık huzur dönemi) süresi ile ortadan kaldırmayı isteyen, iyi bir yönetim, huzurlu bir ortam ve refah sunun, tepki, ümitsizlik ve şaşkınlık dinleridir. Millenaryan düşünceler, toplumun kendi soso-kültürel yapısından kaynaklanmasına rağmen, komple bir değişiklik vaat ederler. Kenelm Burridge'nin (1969: 141) işaret ettiği gibi millenaryan düşüncesindeki insanların asıl konusu ahlâkî değerlerin yeniden inşası ve yeni bir çeşit insanın var edilmesidir. Bu tür istekler bir kahraman veya bir kâhinin şahsında tebellür eder ve sembolleştirilir. Rastaman, İsa veya Buda yeni bir hayat isteğini temsil eden en başat örneklerdir. Millenaryan akımların (Bazen yerlileri yabancılardan üstün tutan veya yeniden ihya hareketleri olarak adlandırılır) yapısı, doğdukları ortama ve kültürel geleneklere göre çeşitlidir. Rastafarian akımı, kıyametten önceki bin yıllık huzur dönemi geldiğinde Afrika'ya dönme sözüyle, siyahların üstün geleceğini; Jamaika'daki siyahların kurtulacağını vaad etmesiyle bilinen, Afro-Amerikan kültüründeki bir millenaryan akım örneğidir.

İlkel Amerikan toplumları arasındaki en iyi bilinen millenaryan akımları Ghost Dance (Hayalet Dansı) ile ilgili olanlarıdır (Mooney 1965). Bu tür akımlar Kızılderililerin Amerikalılara karşı yaptıkları savaşlarda yenilmeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu akımların ana düşüncesi, ölümlerini yeni bir günün aydınlığını müjdelemek için uyanacaklarına dair bir inançtır. Hayalet dansı ilk olarak 1870 yılında Nevada ile Kaliforniya arasında yaşayan Paviotsolar

arasında 1869'da kâhin Wodziwob'un bir dağın zirvesinde iken keşfetmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Büyük ruh, Wodziwob'a kısa bir süre sonra büyük bir afetin dünyayı sarsacağını söylemiştir. "Yer yarılacak ve beyazları yutacak, beyazların her şeyi Kızilderililere kalacaktır. Kızilderililer de büyük yarık tarafından yutulabilirler, ancak yeni inancı taşıyanlar büyük ruh tarafından kurtarılacaklardır." Yeni akım ilk başlarda fazla yayılmazken, birkaç yıl içinde Batı Amerika'daki yerli kavimlerin tamamına ulaşmıştır.

Melanezya'daki millenarizm Cargo Cults (Kargo İnancı) şeklindedir. Melanezyalı büyük adamlar, mallarını dağıtarak ve ziyafetler vererek büyük mevkileri elde ettiler ve onları korudular. Avrupalı sömürgeciler, milenyum faaliyetleri için mevkiler koyarak ve ayrıca zengin ve güçlülere uygun davranmayarak Melanezya'nın güç ve idaresini ellerinden aldılar. Bu sömürgeciler idareyi ellerine alınca çok zengin oldular ve bu zenginliği yerli halk ile paylaşmayı da düşünmediler. Sonuçta oluşan inanç, Melanezyalıların efsanevi atalarını güçlü birer kişiliğe çevirecek ve ölüleri diriltecek olan kendi efsaneleri ile Hıristiyanlığın yeniden dirilme konusundaki misyonerlik öğretilerini birleştirdi. Milenyum, ataların, vapur ve uçaklarla Avrupalıların yiyecek ve eşyalarını Melanezya'ya (kargo) taşıdığı ve sosyal düzenin tersine dönmeye başladığı zaman gerçekleşecektir. Yüksek mevkidekiler alt seviyelere, alt seviyedekiler üst konumlara şeklinde yer değiştirecekler; kahverengi tenliler beyaz, beyazlar kahverengi tenli olacaktır.

Milenyum veya kargo gelmediği zaman inananlar normal hayata devam edebilirler, bazen bir kâhin tarafından inançlar veya akımlar yüceltilene kadar devam edebilirler. Ayrıca insanların kargonun gelmemesini veya gecikmesini mantıklı olarak açıklamaları zor değildir. Geçmişte sömürgecilerin baskıları genellikle sömürülenlere mantıklı geliyordu. Vanuatu'da bir dinî liderin ifade ettiği gibi, Hıristiyanlar İsa peygamberin dönüşü için uzun süredir beklemekteydiler. İnanç faaliyetlerinde dalgalanmalar olabilir, bazen durabilir (örneğin dinî lider tutuklandığı zaman) ve sonra tekrar canlanabilir. Kargo inançlarından birisi de Vanuatu'nun Tanna adasındaki John Frum inancıdır. İnanç, adanın 1940'larda Amerika tarafından işgal edildiğinde ortaya çıkmıştır (bkz. Guiart 1951, 1956). Koloni yöneticilerinin baskıları sonucunda inanç zayıflamıştır. İnsanlar geçim sıkıntısı artınca, kurutulmuş hindistan cevizi satışı ile daha fazla meşgul olmaya başladılar. Bunun sonucunda eşya fiyatları düştü. Avrupalı işgalciler bu durumdan sorumlu tutuldular ve yerli inanç yeniden canlandı. Günümüzde Tanna adasındaki John Frum akımı önemli bir güçtür. Bu akımın mensupları politik faaliyetlerin içinde yer aldılar. Çoğu Rastafaryan mensupları milenyum beklemek yerine Jamaika'daki yeni sosyal düzenin tesisi için çalışmalarına yönelmişlerdir.

Esasında millenaryan akımlar genellikle önemli dünyevi politik amaçlar içerir. Peter Worsley (1957) Melanezya'nın kargo inancını, zulme uğramış insanların ihtilal öncesi faaliyetleri olarak tanımlar. John Frum akımı açıkça Tanna adasındaki misyoner papazların otoritesine ve sosyo-ekonomik statülerindeki eşitsizliğe bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Diğer önemli bir kargo inancı, Solomon adalarındaki Maasina Yönetimi'dir. Bu inanç, gelir

düşüklüğüne, ırkçılığa ve Hıristiyan öğretilerine dayanan yönetim biçimini protesto etmek için doğmuştur. Kargo efsanesi, inancın başlangıcından itibaren var olmasına karşın, Maasina Yönetimi'nin son yıllarında yönetime karşı öfkenin dozunu artırmasıyla iden iyiye kendini hissettirmeye başlamıştır (Laracy 1983: 33; Laracy 1979: 106). Aslında Maasina Yönetimi'nin ilk analizlerinde, onun millenaryan ve dini yönleri üzerinde durulurken, yakın zamanlardaki araştırmacılar, onun Solomon adalarının bağımsızlık hareketindeki rolü üzerinde durmuşlardır.

iii. Din ve İhtilal

Büyük dinlerin, önemli dinî adetleri, anlaşılmaz, çelişkili ve yorumla açık birçok inanışları vardır. Bu dinler, hem insanların ürünüdür hem de çok sayıda insanları etkilemek istemektedir. Bu çeşitlilik, aynı dinî adetlerin muhafazakârlara ve reformculara hizmet etmesini sağlamaktadır. Bu durum, ihtilal hareketlerinde çok açık bir şekilde görülebilir.

Herhangi bir ihtilal ortamında bazı dinî liderler değişikliklere karşı çıkacaklardır. Bu tutucu tutumlar devrimciler tarafından seçilir ve (Marksistlerin düşüncesi olan "Din toplumun afyonudur" gibi) saldırırlar. Örneğin 18. yüzyıl sonlarındaki Fransız İhtilali'nde, Kilise teşkilatı, aristokratlarla olan ilişkileri nedeniyle devrimciler tarafından şiddetle eleştirilmiş ve sonunda kilise varlıkları gasp edilmiştir. Benzer olaylar 20. yüzyılın başlarında Meksika ve Rusya'daki devrimlerde de görülmüştür.

Öte yandan dinî liderler ve dinî ideolojiler devrim sürecinde aktif veya destekleyici rol oynarlar. Feodalizmden kapitalizme geçişte, Avrupa'daki dinî kurumlar genellikle tutucu bir rol oynamışlardır. Bununla beraber, dinî düşünürler arasında radikal değişiklikleri destekleyen veya öneren önemli kişiler vardı. 1524-25 yılları Almanya'sında köylülerin devrim lideri olan radikal papaz Thomas Münster, mevcut feodal düzeni yok etmek istemiş, köylüleri tanrının seçtiğini savunmuştur (Goertz 1976). Oliver Cromwell ve diğer dinî liderler, 17. yüzyılın ortalarındaki İngiliz Sivil savaşlarındaki örneklerdir. 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında Avrupalı sömürgeciliğe karşı, Kuzey ve Latin Amerika'daki radikal rahipler de önemli işlev görmüşlerdir. Çoğu dinî fikir ve akımlar, sosyal güç olarak toplumlara yön vermişlerdir. Bu dinî unsurlar, yeni düzenin tutunmasına karşı muhafazakâr bir tavır sergilenmesinde çok etkili olmuşlardır.

Bu yüzyılın modern devrim hareketleri, dine büyük düşmanlık tavırları sergilediler. Ancak son otuz kırk yıl içinde dünyadaki devrim hareketlerinde, dinin önemli yeri olduğu kabul edilmiştir. Bunun en önemli iki örneği Katolikler arasındaki kurtuluş teolojisi ve Ortadoğu'daki İslamî sosyalizmdir. İslamî sosyalizm, İslam'ın öğretileri ile sosyal adaleti sağlamayı amaçlar (bkz. Hodgkin 1980, Jansen 1980). İslamî sosyalizm, içinden çıktığı toplumun özelliklerine göre değişiklik göstermiştir. İran'da Ayetullah Humeyni (bkz. Fischer 1980) ve Albay Kaddafi (bkz. First 1975) örneğindeki gibi. Kurtuluş teolojisi, yaygın sosyal ve ekonomik adaletsizlikler ortaya çıktığında, bir liderin, baskı altındakileri kurtarmak amacıyla siyasi, hatta devrimci olmayı kabul eden bir inanç anlayışı olarak tanımlanabilir (Ogden

1981:131). Kurtuluş teolojisi, 1960'larda Papa John 23'ün reformlarının etkisinde ortaya çıkmış ve üçüncü dünya ülkelerinde önemli bir güç olmuştur (bkz. Gheerbrant 1974, Mahan ve Richesin 1981). Yakın zamanlarda, Orta Amerika'daki kurtuluş teolojisi başpiskopos Oscar Romero (1980'de suikasta uğradı) ve Ernesto Cardinal (Nikaragua Kültür Bakanı) ile önem kazandı. İslam sosyalizmi ve kurtuluş teolojisinin her ikisinde de, kişilerin kültürel değerlerinin önemli bölümlerine ait olan dinler, devrim ayaklanması süresince toplumsal güçlerin temeli olarak hizmet etmişlerdir. Ne İslam ne de Katolik inancı (kendi başlarına) devrimlere neden olmamışlardır. Ancak onlar devrim hareketlerinin yönünü etkilemişlerdir.

İslam sosyalizmi ve kurtuluş teolojisi, kırsal kesimdeki fakir insanların yaşamlarını etkilediğinden ve antropologlar da bu tür yerlerde araştırma yaptıklarından, antropologların ilgisini çekmektedir. Kurtuluş teolojisi, temel ihtiyaçlar için yapılan mücadele ile ilgilidir. Bu yüzden Filipinlerdeki en ünlü kurtuluş teolojisi savunucusu, Conrade Balweg, kendi bölgelerindeki ormanların bir şirket tarafından yok edilmesiyle karşı karşıya olan bir kabile (Tingguain Kabilesi) arasında çalışırken politikacı olmuştur. En sonunda birkaç kabileden müteşekkil gerilla harekâtına katılmıştır (McCoy 1984: 47-48).

KAYNAKÇA

- BARNETT, Homer G., 1953, *Innovation: The basis of cultural change*, New York:McGraw-Hill.
- BURRIDGE, Kenelm, 1969, *New heaven new hearth: A study of millenarian activities*, Oxford:Blackwell.
- DOMINGUEZ, Enrique, end Deborah Huntington, 1984, *The salvation brokers: Conservative evangelicals in Central America*, NACLA Report on the America 18(1):2-36.
- FİRST, Ruth, 1975, *Libya: The elusive revolution*, New York:Holmes and Meier
- FİSCHER, Michael M., 1980, *Iran:From religious dispute to revolution*, Cambridge. MA:Harward Universty Prees.
- GHEERBRANDT, Alain, 1974, *The rebel church in Latin America*, Harmondsworth:Penguin.
- GOERTZ, Hans-Jürgen, 1976, *The mystic with the hammer:Thomas Müntzer's thelogical basis for revolution*, Mennonite Quarterly Review 50 (April):83-113.
- GUIART, J., 1956, *Culture contact and the "John Frum" movement on Tanna*, New Hebrides, Southwestwrn Journal of Anthropolgy 12(1):105-116.
- GUIART, Jean, 1951, *John Frum movement in Tanna*, Ocenia 22:165-175.
- HODBİN, İan, 1970, *The island of menstruating men: religion in Wogeo*, New Guineau, Scranton, PA:Chandler.

- HODGKIN, Thomas, 1980, *The revolutionary in islam*, race&Clas 21 (Winter):221-238.
- HVALKOF, Soren ve Peter Aaby, 1981, (edt) *Is God an Amerikan?*, Copenhagen: International Work Group for Indigenous Affairs.
- JANSEN, G. H., 1980, *Militant Islam*, New York: Harper and Row.
- LARACY, Hugh, 1979, *The Maasina rule:Struggle in the Solomons*. In A. Mamak and A. Ali (Edt) *Race, class and rebellion in the South Pacific*: 98-107. Sydney:George Allen&Unwin.
- LARACY, Hugh, 1983, *The Maasina movement*. Suva:Institute of Pacific Studies, University of the South Pacific.
- MADSEN, William 1967, *Religious syncretism*, in R. Wauchope (edt) *Handbook of Middle Amerikan Indians*, vol 6:369-91. Austin:University of Texas Press
- MAHAN, Brian ve L. Dale Richesin, 1981, (edt), *The challenge of liberation theology*, Marknoll, NY:Orbis Books.
- MCCOY, Alfred W., 1984, *Priest on trial*, New York:Penguin Books.
- MOONEY, James, 1965, *The ghost-dance religion and the Sioux outbreak of 1890*, Chicago:University of Chicago Press.
- PEREZ, Gloria, ve Scott Robinson, 1983, *The mission behind the mission*, Mexico:Editorial éClaves latino-Americanas" COPEC/CECOPE Y CADAL.
- SACKETT, Lee, 1978, *Clinging to the law:Leadership at Wiluna*. In M. C. Howard (Edt), "Whitefaella business":37-48, Philadelphia:Institute for the Study of Human Issues.
- STOLL, David, 1982, *Fishers of men or founders of empire?* London:Zed Press.
- TONKINSON, Robert, 1974, *The Jigalong mob:Aboriginal victors of the desert crusade*, Mento Park, CA:Cummings.
- WORSLEY, Peter, 1957, *The trumpet shall sound: A study of cargo cults in Melanezya*, London:MacGibbon and Kee.